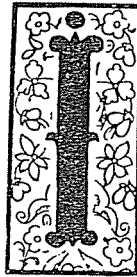

DİL

Dilimiz ve meseleleri

Prof. Faruk K.
TİMURTAŞ

ÇİTİMÂİ bir müessese olan ve belirli bir insan topluluğuna mensup ferdler arasında anlaşmağı sağlayan dil, birçok bilginlere ve fikir adamlarına göre, aynı zamanda kendi kanunları içerisinde gelişen canlı bir varlıktır da. Dilin içtımâî olması, aynı durumda olan bütün öbür içtımâî hâdise ve müesseseler gibi, ferden dışında olması ve kendini ferde zorla kabul ettirmesi demektir. Böyle bir hususiyete sahip bulunuşu ferden dile müdahale edemeyeceğini, etse de ona dilediği gibi hâkim olamayacağını, değiştiremeyeceğini gösterir.

DİLİN kendi kanunlarına uyan tabii ve canlı bir varlık olması, yapılacak zorlamalardan hiçbir müsbet netice alınmayacağı gerçeğini ortaya koymaktadır. Nasıl canlı bir organ kendine yabancı maddeyi kabul etmez, ondan rahatsızlık duyar ve ona karşı koymağa çalışırsa; dil de zorlama ve tazyikler ile kendi kanunlarına aykırı müdahalelere aynı reaksiyon ve mukavemeti göstermekten geri durmaz. Bütün bunlar dile ancak kendi kanunlarına uygun, bilgili müdahaleler yapılabileceğini göstermektedir. Bu noktada ise, artık bir müdahale değil, bir tedbir, islâh ve geliştirme bahis konusudur.

DİLE kendi kanunlarına uygun şekilde yapılacak müdahale; bir ağacın gelişmesi için etrafındaki lüzumsuz otların temizlenmesine, piç tâbir edilen kök civarındaki cılız kısımların ayıklanmasına, dalların budanmasına ve aşu yapılmasına benzeti-
lebilir. Bütün bunlar islâh ve geliştirme için gerekli tedbirlerdir. Bilgili olmayan kimselerin yapacağı işler ise, dalların kırılmasına, kökün kurumasına sebep olabilir. Bugün dilimize yapılan bilgisizce müdahaleler bu çeşit faaliyetlerdir.

DİL VE DEVRİM

BELLİ BAŞLI Batı ansiklopedi ve sözlüklerinin açıklamasından da anlaşılacağı üzere devrim, «Bir müessese, sistem,

teşkilât, sosyal varlık ve hâli birdenbire ve kökünden tamamıyla değiştirmek, yerine bir yenisini veya başkasını koymak demektir. Devrimin «birdenbirelik» ve «kökten değişme» olmak üzere iki ana vasfı bulunduğuna göre, dilde devrim yapılamıyacağı anlaşılır. Çünkü, dili baştan sona kadar tamamıyla değiştirmek, mevcut olanı kaldırıp yerine yenisini koymak mümkün değildir. Böyle bir iş dilde değil, ancak harf sisteminde ve alfabede yapılabilir. Dil kökünden değiştirilemez.

GELİŞMEDE esas, derecelilik olmakla beraber, bu derecelerin çabuk aşılması için bir takım tedbirler alınır. Böyle bir hareket rastgele bir müdahale değil, bilgili bir müdahale olarak kabul edilebilir ki, aslında «İslâhât» tan başka bir şey değildir. Ötedenberi ileri sürdüğüm dilde devrim olamaz düşüncesine karşı olanların ve gelişmenin aleyhinde bulunanların da, zaman zaman «Dil devriminin bir bakıma ıslâhât olduğunu» söylemeleri, dikkat çekici bir husustur.

EKLER

Her dilde işlek (canlı), az işlek ve işlek olmayan (cansız, klişeleşmiş) olmak üzere üç çeşit ek bulunur. Yeni kelimeler ancak canlı eklerle meydana getirilebilir. Bu hâl, dil ilminin değişmez prensipidir ve durum bütün dillerde aynıdır. Bâzân az işlek bir ekin canlılık kazandığı görülebilir. Fakat bu, nâdir olan bir hâldir ve şahısların eseri değildir. Halkın bilmeden, fark etmeden yaptığı; dil kanunlarına uygun olarak kendiliğinden meydana gelen bir keyfiyettir.

Eklerin başka bir hususiyeti de gördükleri vazife ve taşıdıkları mânâdır. Bir kısmı sıfat yapar, nisbet bildirir; bir kısmı yer, zaman ifade eder; başka bir kısmı ise iş, meslek, vasita v.s. gösterir. Eklerin birçok mânâ ve fonksiyonu vardır. Bunların ayrı ayrı ve iyice tesbit edilmesi gerekir. Eklerle keyfi ve uydurma olarak mânâlar verilemez, başka vazifeler yüklenemez.

Ekler getirildikleri köklere göre de ikiye ayrılırlar: isim köküne getirilenler, fiillere getirilenler. Sonra ekler, meydana getirdikleri kelimenin isim veya fiil oluşlarına göre de ikiye taksim edilirler. Böylece kelime yapma ekleri; isimden isim yapan ekler, isimden fiil yapan ekler, fiilden isim yapan ekler ve fiilden fiil yapan ekler olmak üzere dört bölüm teşkil ederler. Dilimizde bütün bu ekler kelime köklerinin sonuna getirilir. Dilimizin hususiyeti, sadece son-eklere sâhip olmasıdır. Türkçede ön-ekler mevcut değildir.

DİLİMİZDE yeni kelimeler ancak kelime köklerinin sonuna birtakım ekler getirilmek suretiyle yapılır. Yeni teşkil edilen kelimeler dil kaidelerine uygun oldukları, yâni canlı eklerle ve ekin fonksiyonu ile mânâsına aykırı olmadan meydana getirildikleri takdirde doğrudurlar. Aksi halde bunlar yanlış ve uydurma sayılırlar. Yeni kelimeler yaparken ve dili sadeleştirirken bu noktaya dikkat etmek gerekir. Bugün özleştirme işinin bir çıkmaza girmesi ve halkın yeni kelimeleri beğenmemesi bundandır. Çünkü, «öztürkçe», «arı türkçe» adı altında ortaya sürülen kelimelerin çoğu gramer şekli veya mânâ bakımından yanlıştır, uydurmadır. Bâzi kelimelerde isme getirilmesi gereken ek fiile, fiile getirilmesi gereken ek isme getirilmiştir.

KELİMELER DÜNYASINDAN

GEÇEN sayıda yaptığımız gibi bu yazıda da birkaç kelime üzerinde duracağız. «Kelimeler dünyasından» umumî başlığı ile sunacağımız kelimeler üzerinde söyleyeceklerimiz, ya bir açıklamayı veya bir düzeltmeyi ihtiva edecektir.

KARŞIN

Son zamanlarda, hususiyetle radyo konuşmalarında sık sık «karşın» kelimesi kullanılıyor, «rağmen» mânâsına geliyormuş. Bu kelimedeki «-n» eki, işlek olmayan bir ektir. Klişeleşmiş olarak «yazın, kışın» gibi birkaç kelimeye görülmektedir. Ölü eklerle, yeni kelimeler yapılamıyacağına göre, «karşın» diye bir kelimenin ortaya sürülmesi doğru değildir. Ayrıca, «-n» eki «ile» mânâsı ifade eder. Karşın kelimesi «karşı ile, karşı olarak» mânâsına geleceğinden «rağmen» in karşılığı olamaz.

HAC, HACE, HÂCC, HÂCCE

Muhterem bir kadın yazarımız, Hac farizesini edâ etmiş olduklarından dolayı, isimlerinden önce «Hâce» sıfatını kullanıyorlar. Fakat, kelimenin bu şekilde kullanılışı doğru sayılamaz. Çünkü, «hacc» kelimesi muzâaftır; ismi fâili «hâcc» şeklinde gelir; onun da müennesi «hâcce» olur. «Hâcce» nin «hâce» şeklinde yazılması iltibasa yol açmaktadır. Zira, eski harfte hı ve vâv-ı ma'dûle ile yazılan «hâce» kelimesi farsçadır; «efendî, sâhip, ağa, ev sahibi, reis, üstad, muallim, hoca» mânâsına gelmektedir ve erkekler için kullanılmıştır. Bu bakımdan sayın yazarımızın isminin başındaki «hâce» kelimesinin «hâcce» olarak değiştirilmesi uygun olacaktır.